

ismét elégedetten állapíthatjuk meg, hogy az emberi bensőség, az erkölcs a gondolat, a szellem finom mívú rajza, a kimunkált ábrázolás: az *irodalom* üli itt triumfusát a nyers élettények formátlan ösztönök fölöött. Milkó valóban a „kéreg alá” hatol a szó nemcsak közvetlen, hanem átvitt értelmében is, Róma sírkertjei közt bolyongva: „De nemcsak emberek sírkertje Róma, hanem dicsőségé és koronáké is. Amikor még inten csinálódott a világ története, nem egy dicsőségnek, nem egy koronának itt ástak temetkező gödröt. Igaz, hogy mindegyiknek jutott egy jelzőoszlop, érc-vagy márványemlék, de ma már ezek az emlékek is ott porladnak, ahol a csontok: a föld alatt; odalent mállanak széjjel, hol a feledés csöndje borul mindenre, ami odakerül. (...) Oh, mert ez a szépséges, nagy múltú községe a világnak nemcsak szült és teremtett nagy eszméket és kiváló embereket —, el is temette azokat. Az eszméket az *index librorum prohibitorum* közzététele útján, a Girolamo Savanarola és Giordano Bruno fölmáglyázása, a Galileo Galilei agyonkínzása és más ily szeretetreméltó eszközök által; az embereket pedig katakombák útvesztőibe, templomok boltozatos kriptáiba és camposantók megszentelt földjébe, melyre árnyat bocsájt a ciprus szomorú koronája és derűt a márvány fehér fényessége. De az előbbieket föltámadnak — Giordano Bruno szobra ott emelkedik a Campo de Fiorin s a Galileo szelleme ott kísért modern tudományunk minden lapjain, míg az emberek... Nos, azok el vannak temetve. Ők nincsenek többé, csak még némi kistörténetük van. Az idő nem tudta teljesen agyonütni őket; tovább kell figurálniok abban az érdekes mesében, amit historiának neveznek, s azért jegyezték föl, hogy okuljanak belőle az utódok. (Ezek azonban nem okulnak belőle.)”

Tanulságos könyv, érdemes vállalkozás Kalapis Zoltáné. Műfaji dokumentum, és irodalmi ízlésünk, eszmélkedésünk, humanizálódásunk lehetséges útjainak jelzése.

SZELI István

DOLGOK LELTÁRA

Weöres Sándor: *Kútbanéző*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987

A kötet címe Weöres Sándor lírai énjének pozícióját jelzi: egy olyan alaphelyzet, melyről a mindenség is, az e világi lét is, s a mélység is belátható. „Mindmesszebből csodálkozni / távolodó önmagunkra” — áll a *Ráolvasás* című versben, s e két sor akár a *Kútbanéző* verseinek összegezéséeként is felfogható: Egy olyan pont ez, amelyről a lírai én „legvégső tekinteté”-vel befoghatja a kozmoszt, a létet — az e világit és a túlvilágit is. „Végítélet éjét” említi, „világvégi nagy bozót”-ot, félelmetes dimenziókat állít fel, hatalmas víziók bomlanak ki, s ful-

lasztják el hangját. A figyelem mégsem a végsőkéig kitágított határon és a „túl”-on állapodik meg, hanem azon a szubjektív kozmoszon, amelyet a sérülékeny, veszélyeztetett lírai én épített maga köré.

A Weöres-lírából már ismert bölcséleti hangnem a *Kútbanéző* verseit is bejárja. Összegezések, leltárok születnek e kötetben; a fentről alátékintő, szemlélődő lírai én a világról szól, még ha e meghatározás túlon túl közönségesnek, sematikusnak is tűnik. Ebből a pozícióból „A folyók egymásba hangzanak / És egymás körül látszanak” (*A folyók*). Egy olyan „egymásbahangzást” tár elénk ez a kötet, amely ugyan a költő eddigi opusából is összeállítható lenne, de ennyire tömören, következetesen, ennyire csak e kérdésre koncentrálna ezt még nem tapasztalhattuk Weöres lírájában. Ez az együtt-hallás, együtt-látás az idő dimenzióit is sajátosan látatja, egybesűríti. Ilyen egyszerűen: „Ablakban ül / jelenkorom. // Bútorok osztoznak / múltomon. // Jövendőm futkos / a folyosón. (Idő)

A weöresi lírát mindvégig foglalkoztatta az ősegész gondolata. A *Kútbanéző* költeményeinek kapcsán e megállapítás annyiban szorul módosításra, hogy itt az ősegész helyett/mellett a szubjektum, a lírai én egészsudata, teljességtudata foglalkoztatja: „életnél teljesebb / leszek a holtam után”. Szubjektívabbá vált tehát a weöresi vesrviég — vagy legalábbis leplezetlenebbül szubjektívabbá. A kötet *Másvilág* cím alá sorolt verseiben még gyakori a többes szám első személyű vagy egyes szám második személyű megnyilatkozás — bár ezekben is érezhetően az első személyű lírai én szólal meg. Az *Archaikus torzó* fejezetcím alá sorolt versekben viszont az első személyű lírai én kerekedik felül. Vívódások feszítik a kötet költeményeit, ellentétek tömbjei szabdalják a tekintet ívét: a lent—fönt, a tűz—víz, a tűz—jég, élükön e „kettős természet” legdrámaiban átélhető ellentétével: az élet—halál, a lét—nemlét antinómájával, hogy végül mindezek átélése, megszenvedése után az ellentétek egymásba olvadjanak, s felizzon a „januári nyár” vagy a „nappali éjszaka”. Élet és halál — kezdet és vég: „A versek kezdete és vége / Valahonnét összezeng.” S nemcsak e két statikus pillér létezéséről vallanak e költemények. A gondolat körbejár, s miközben ellentéteket ütköztet és egyesít, semmi ki nem röpítheti az örökös körkörösség sínjeiről: „a pisztrángok minduntalan / elsurrannak s visszatérnek” (*Hol a hegyi patak útja . . .*).

E leltár, e szembenézés egyik fő konklúziója a XX. századi lírában oly gyakran megmutatkozó determináltságtudat: a „köröskörül befalazva” tudomásulvétele, amikor „se kérdésnek, se feleletnek / érvénye nincs” (*Szarvak és pápok*). A *Kútbanéző* verseit azonban mégsem a világfájdalom uralja. Ebből a Weöres-verset nemcsak a költeményekbe oltott hűvös, józan életbölcsélet emeli ki, hanem a nála eddig is érvényre jutó groteszk játékoság (játékos groteszk?), amely a léttel való szembenézésünket pl. ily módon intonálja: „Lápon át, / habon át / kö-

vetjük a babonát, / nem a józan ész, / mert az elemeszt” (*Fekete csikók*). Vagy ahogyan a kötetzáró versben a determináltságutadat énekli meg játékos rímekben-ritmussal: „Csicsgergő csipcsöp / csergő hajladozó / csupáncsak a csúf / végzettel veszekedő / viaskodó csipcsöp / hasztalan” (*Csipcsöp vitéz*).

Számvetésről, leltárról, összegezésről szóltunk. E lírai alapállásnak az a fajta „bölc dal” felel meg leginkább, amely e kötet nem egy versére vonatkoztatható (rendhagyó) műfaji megjelölésként. De joggal megemlíthető e versek kapcsán is a weöresi lírában már eddig is tapasztalt „önmagába hullás”, „önmagába merültség” is, amelyből egyaránt születnek nagyobb lélegzetű versek is, és verstorzók is. Az egész kötetre vonatkoztathatnánk azt a megnevezést, amely alá Weöres a *Kútbanéző* verseinek második felét rendezte: *Archaikus torzó*. A dadogástól a metrumos, míves versig, a káosztól az atomjaira leegyszerűsödött versbezedéig rajzolható meg e versek íve, hogy költőjük végül olyan végteleen egyszerű költői megnyilatkozásokig jusson el, mint a *Bokrok harmat* című versben: „Az erdőn megáll a hó. / A gégen megáll a szó.”

A *Kútbanéző* a weöresi opust teljes műfaji és ritmikai gazdagságában vonultatja fel: olvashatunk impresszionista pillanatképet, dalt, epikus jellegű verset, de időmértékeset is, altatódalt, bökkverset, és folytathatjuk a sort olyan ide kívánczó verscímekekkel, mint pl.: *Archaikus jelenet*, *Ráolvasás*, *Berzsenyis*, *Barbár tánc*, *Rigmus*, *Szalagvers*, *Gyászkear*, *Motívum* stb. S olvashatunk „ugráló szavakat” egy Petőfi-strófiára, játékoságának, rím- és ritmusleleményeinek felvillantásaként — a lét és nemlét között vergődő „kútbanéző” groteszk fintoraként.

HARKAI VASS Éva

TUDOMÁNYTÖRTÉNETI KALANDOZÁSOK

Balázs János: *Hermész nyomában*. A magyar nyelvölcselet alapkérdései. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987

A nyelvtudomány történetének kiváló ismerője tudományos munkásságának eredményeit foglalja össze, és ismerteti meg az olvasót a nyelvölcselet kérdéseivel, feldolgozva, elemézve az ókori görögök nyelvvel kapcsolatos írásaitól kezdve mindazokat a külföldi és magyar munkákat, melyek jelentős állomásai a nyelvtudomány fejlődésének.

Hermész nyomába ered Balázs János, amikor a nyelvölcselet alapkérdéseit kísérli megfogalmazni, mert „az isteni üzenetek ékes szavú »tolmácsolóját«, a jelrendszerek rejtett értelmét fölfejtő hermeneutika névadóját” választotta útmutatóul. Hermész volt ugyanis az istenek hírnöke, szóvivője, a szó mestere, s aki annyira jártas a beszédben,